
Ігор Карівець

КАРІВЕЦЬ Ігор Володимирович — кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національного університету «Львівська політехніка». Сфера наукових інтересів — феноменологія, філософія повсякдення, постнекласична філософія та наука, дидактика філософії.

КРІШНАМУРТІ ТА ВІТГЕНШТАЙН ПРО ФАКТ. ПОСТНЕКЛАСИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

---

*Я люблю бачити речі такими, якими вони є,
дивитись в лице фактам.*

Дж. Крішнамурті

Яка благодать фактів!

Л. Вітгенштайн. Шифровані щоденники.

10 грудня 1914 р.

Істина проста, тому що вона безпосередній факт.

Секіда Кацуки

В статті з'ясовуються особливості нового прагматично-позитивного підходу до розуміння факту Дж. Крішнамурті та Л. Вітгенштайном, яке уможливило відкриття в ньому сакрального виміру. Обґрунтовано, що це розуміння є постнекласичним.

Ключові слова: *здоровий глузд, подія, розум, сакральне, факт, явище.*

Мета даної статті полягає в тому, щоб показати інший підхід до розуміння природи факту, ніж у позитивізмі та позитивних (емпіричних) науках загалом. Ця мета досягається

шляхом порівняння розуміння факту Дж. Крішнамурті та Л. Вітгенштайном.

Прийнято говорити про наукові факти, буденні факти, суспільні факти тощо. Але, що таке факт? Здається, що відповідь лежить на поверхні: факт — це те, що зроблено (лат. *factum*), те, що відбулося. Але сьогодні точаться суперечки про те, що таке факт. Дійшло до того, що людина не може дати точної відповіді на це питання. На даний момент існує три можливі відповіді: 1) факт є носієм правди; 2) факт є станом речей та справ за даних обставин; 3) факт є своєрідною сутністю, згідно якої об'єкти перебувають у таких то й таких (певних) відношеннях. Іншими словами, підходи до розуміння природи, сутності, факту можна поділити на онтологічні (2, 3) і гносеологічні (1). В Україні єдиною на даний час монографією, в якій детально проаналізовано поняття факту, є монографія Ю. А. Мелкова «Факт в постнекласичній науці» [6]. Ми не будемо повторювати те, що написано в цій монографії. Звернемо увагу лише на те, що сьогодні у постнекласичній науці поняття «факт» співвідноситься з річчю як певною цілісністю [6, с.144], тобто домінує онтологічне, а не гносеологічне розуміння (сутності) факту. Це означає, що факт не є суб'єктивним, не є частиною суб'єктивного досвіду. А.Вайтгед еважає фактами події, які, у свою чергу, є будь-якою з'явою чогось чи когось: «Подія, нескінченна чи скінченна, є найпершим типом фізичних фактів» [9, с. 59].

Тезу про те, що факт є онтологічним явищем, ми будемо відстоювати протягом усього викладу матеріалу, обґрунтовуючи її порівнянням підходів Дж. Крішнамурті та Л.Вітгенштайна до розуміння ними природи факту.

Що може об'єднувати двох різних людей, таких як Дж. Крішнамурті та Л.Вітгенштайн, тим більше, що Дж. Крішнамурті ніколи не вважав себе (спекулятивним, академічним) філософом і виступав проти будь-якої умоглядної філософії, проти будь-якого інтелектуалізму у духовних спра-

вах? Їх об'єднують роздуми про факти та реальність. Разом вони рухалися у напрямку до останньої реальності (ultimate reality), що не піддається раціоналізації, що виходить за межі репрезентації та схематизму здорового глузду, але яка є фактом, котрий сприймається безпосередньо. У Л. Вітгенштайна така реальність залишається невимовною: «Про те, про що не можна сказати, треба мовчати» [Трактат, § 7]. Цю фразу також можна тлумачити як вимогу не казати нічого, окрім «так» і «ні». Ця вимога відповідає вимозі Ісуса Христа, який каже: «Хай буде ваше слово: Так, так; Ні, ні, — а що більше цього, те від лукавого» (Матфея 5:37). Факти є так-то й так, як стан речей, як стан справ. Людина, яка сприймає їх, сприймає одночасно і стан речей/справ, і може висловитися про нього (про цей стан), що є так-то й так, а не інакше. Тому логіка висловлювань знаходиться в межах утвердження і заперечення, а все що більше цього — то це не відповідає фактам і тому є хибним. Для Л. Вітгенштайна світ — це сукупність фактів, тобто те, що випало на долю людям, тому можна сказати, що світ є таким то й таким, але не інакшим. Цією фразою розпочинається Трактат: «Світ є все, що випало» (Die Welt ist alles, was der Fall ist). Тобто, світ являється нам саме так, а не інакше, у світлі сукупності фактів, тобто того, що відбувається. Тому світ є визначений (детермінований) і про нього можна сказати: так, це так; або ні, це не так. Як тут не згадати прислів'я про те, що факти — це вперта річ, або проти фактів не підеш.

Виникає питання, чи багатозначні логіки — це логіки від лукавого? Тут не місце для з'ясування цього питання, тому повернемося до аналізу природи факту.

Факт походить від латинського дієслова *facere* (робити), тому факт означає зроблене (factum). Отже, факт відсилає до того, що зроблено в минулому, або до того, що відбувається тепер (як сказав би Св. Августин: теперішній минулий час). Бачити факти означає бачити те, «що є». Фактичне, тобто те,

«що є», непривабливе — це оцінка Я, тому Я намагається уникнути фактичності і поринає у мрії; воно не хоче мати з ним справи, оскільки це потребуватиме конкретної праці, яка спрямована на зміну фактичного стану речей, уважає Дж. Крішнамурті. Ми ще можемо додати, що фактами визначається теперішнє, і нещасною є та людина, яка не хоче жити в теперішньому, не хоче приймати його і втікає від нього у минуле або у майбутнє. Жити треба в теперішньому, розуміти факти й діяти згідно них. Але люди уникають жити в теперішньому, бо таке життя вимогливе: воно потребує буття самим собою, а люди ховаються за своїми уявленнями та спогадами, якими вони не є. Щаслива людина живе в теперішньому, бо вона є сама собою.

Л.Вітгенштайн утверджує, що світ є сукупністю фактів, а не речей. Світ постає як подія (Трактат: 1, 1.1). Подія — це результат дії людини. Подія — це після дія, тому подію можна вважати фактом, тобто тим, що зроблено. Проте не є подією стихійне лихо, наприклад, цунамі. Подією є корумпованість урядів, бо уряди складаються з людей, які беруть хабарі. Наступне, треба розрізняти річ і предмет. Річ — це суть, яку висловлюють в мовленні (говорити до речі означає говорити по-суті). Предмет — це об'єкт; предмет може стати предметом обговорення. Предмет зустрічається на шляху людини. Чуття людини натикаються на предмети постійно (будинки, автомобілі, дерева, небо, зорі, інші люди тощо). Тобто, предмет зустрічається ззовні у просторі і часі. Предмет сприймається чуттями, річ — ні, бо досягається розумом. Речі є основою предметів.

Що таке реальність? Реальність — це світ (Трактат: 2.063), але світ визначається сукупністю фактів, а не речей. Факти постають унаслідок подій. Отож, реальність — це сукупність подій, які є наслідками людських дій. Але, який механізм дії індивіда? Перш ніж діяти, індивід створює образ дії; він уявляє дію. Тому образ, уявлення дії є праобразом реальності, але

не зовсім зрозуміло, чому образ є фактом? (Трактат: 2.141). Образ дії обумовлений минулими діями, наслідки яких індивід пережив, тобто набув досвіду. Виходячи із набутого досвіду він створює образ наступних дій (минуле, досвід, безпосередньо впливає на теперішнє, яке формує майбутнє). Тому можна говорити про механічність повторюваної дії. Образ відображає досвід, який може бути хибним, або правильним. Образ може узгоджуватися з реальністю, або ні; образ може бути вдалим, або невдалим (Трактат: 2.21). Це свідчить про те, що образ уносить поділ на хибне і правильне, вдале і невдале. На основі образу дії виникає дуалізм. Індивід намагається прилаштувати образ дії до реальності, але таке прилаштування не є точним. Відповідність образу реальності. Порівняння образу і реальності. Фактично, Л. Вітгенштайн описує процес дії (обумовленого) здорового глузду. Думання здорового глузду полягає у поєднанні образів у притомності, а думка, яка вимовляється, стаючи висловлюванням, це сполучення (в певній логічній формі) образів. Отже, думати означає судити або зводити образи до суджень (пор. з Кантівським розумінням мислення, яке він ототожнює з думанням, в *Пролегоменах*, §22). Л.Вітгенштайн, як і І. Кант, не відрізняє думання від мислення, притомності від свідомості.

Бачити факти і діяти згідно з ними. Гаразд, але факти постають на основі несвідомих дій людини, бо «не знають, що творять». Якщо я буду діяти згідно з фактами, тоді я діятиму відповідно до несвідомих дій інших, я просто пристосовуватимуся до фактів. Факти свідчать самі за себе, бо вони є «впертою річчю». Якщо факт є онтологічним явищем, тоді він знаходиться по той бік інтерпретації. Факти не потребують тлумачення, адже вони є однозначними. Якщо тлумачення фактів відсутнє, тоді бачимо те, «що є», а є факти. Який зв'язок між фактом, явищем і подією? Факт — це те, що вже зроблене (лат. *factum*). Явище являє те, «що є». Явище не є видимістю. В явищі являється важливе. А у факті хіба

ні? Подія може бути одночасно фактом та явищем, але не навпаки. Факт не відокремлений від події, як і явище.

Можна стверджувати, що Дж. Крішнамурті є прагматиком та позитивістом, але його прагматично-позитивне розуміння факту відрізняється від розуміння факту у прагматизмі В.Джеймса та позитивізмі О.Конта. Такий тип філософії, як позитивізм, базується на фактах, які можуть бути науково доведеними, але Дж. Крішнамурті під словом «факт» не має на увазі «позитивне» визначення факту; він взагалі не намагається визначати факт «теоретично», «прагматично» чи ще якимось. Він запитує: чому людина взагалі має погляди, думки, які відділені від фактів. Факт — це те, що відбулося і те, що відбувається зараз, тому майбутнє не є фактом. Я дивлюся на дерево. Якщо є «я», котре дивиться на дерево, тоді є думка про дерево, яке вже не може просто сприймати дерево як дерево, тобто безпосередньо. Тому між деревом і «я» утворюється розрив, який не дозволяє проявитися факту — дереву. Фактом є те, що «я» обманює, ненавидить і так далі, але подивитися просто на цей факт «я» не може, оскільки «я» або осуджує це, або виправдовує. Факт не потребує ні осудження, ні виправдання. Якщо є безпосереднє сприйняття факту, тоді є розуміння і правильна дія. Чи можемо ми вважати, що факт лежить поза добром і злом, поза всілякими поділами, поза словами, поза будь-якими думками та тлумаченнями? Дж. Крішнамурті у своїх щоденниках пише: «Факт є побаченим, і це бачення не здійснюється за допомогою слова. Коли факт витлумачений, тоді він не є фактом, а стає чимось зовсім іншим... Думка не може сформулювати його. Але є сакральність, яку не можна виразити ні словами, ні образами. Вона є фактом» [8, с.11]. Ці слова Дж. Крішнамурті дуже цінні для постнекласичної науки, оскільки його розуміння факту виявляє безпосередній зв'язок факту з сакральним, про який навіть і не згадують ні позитивісти, ні прагматики.

Думки, образи та уявлення не потрібно змішувати з фактами. Факти об'єднують, а думки, образи та уявлення — ділять. Факти просто є, а думки, образи та уявлення постійно змінюються. Тому Дж. Крішнамурті закликає не вважати фактами думки, образи та уявлення людей. Вони не є фактами. Але факт може бути відображений у фактичній думці, думці факту, думці, яка породжена фактом (було б абсурдом уважати, що думка породжує факт). Таким чином, ми бачимо, що факт знаходиться поза будь-якою інтерпретацією. Цей факт є фактом сакральності, фактом єдності внутрішнього і зовнішнього як цілісного руху життя, який не доводиться і не перевіряється науковими методами, а передбачає пряме безпосереднє бачення факту під час медитації: «Ми зацікавлені у повному розумінні людини. Це і є медитація. Медитація не є втечею від того, “що є”. Вона є розумінням того, “що є” і просуванням за межі цього [...]. Без глибокого розуміння цього медитація стає простою грою для дурнів...Ця основа передбачає усвідомлення, спостереження того, “що є”, як усередині, так і назовні» [5, с. 200].

Л.Вітгенштайн, як і Дж. Крішнамурті, звертає увагу на те, що містичне, сакральне, не піддається словесному опису: «Про те, про що не можна сказати, треба мовчати» (Трактат, §7). Такий підхід до пізнання та методу здобуття того, що називають «знанням», дуже відрізняється від підходу природничих наук, які засновують свою методологію на об'єктно-суб'єктному відношенні. І те, що Дж. Крішнамурті говорить про зв'язок факту з сакральним, абсолютно протилежно до розуміння факту позитивними науками, для яких «повторюваність результату експерименту корисна для встановлення емпіричного факту, якщо в ньому сумніваються. Але емпіричний факт ще не є фактом науки. Він повинен обов'язково бути теоретично витлумачений, а тлумачення фактів повинно обов'язково перевірятися незалежним дослідженням і передбачати результати принципово інших експериментів, крім тих, для пояснення яких вони проводяться» [1, с. 66] .

Упадає у вічі антикартезіанська налаштованість Дж. Крішнамурті та Л.Вітгенштайна. Це неприродно, коли розум відділяється від відчуттів і стає, так би мовити, «чистим». Справжній розум невіддільний від відчуттів. Відчуття дають поживу для роздумів розуму, а розум веде відчуття до того, «що є» і за межі того, «що є». Ми уявляємо, що «за межами чогось» є «об'єктивним», зовнішнім, як наприклад, «за межами міста» знаходяться ліси, гори, поля. Але це не так. Ця ілюзія «за межами» спричинена нашим буденним відчуттям простору. Насправді «за межами чогось» означає всередині того «щось». «За межами» означає за межами поверхових ознак предмета чи явища, тобто за межами поверхні видимості. Розум та відчуття є парою, яка бачить факти. Розум, відірваний від відчуттів, не розуміє фактів, а відчуття, які не підкріплюються розумом, ведуть у темряву. Тільки у поєднанні розуму та відчуттів можливе бачення та розуміння фактів; тільки у поєднанні розуму з відчуттями останній стає розумним. Коли є розуміння фактів, тоді є правильна дія і немає конфлікту, бо хто може йти проти фактів? Лише той, хто має відірваний від відчуттів розум, або відчуття відірвані від розуму. Така відірваність породжує конфлікти, породжує війни та сварки між людьми. Якби всі люди раптом зрозуміли факти, то будь-які конфлікти припинились би, і став би можливим справжній розвиток людини як духовної істоти. Розум не є невіддільний від тіла, від пристрастей, від ефектів поки людина живе. Це означає, що розум не існує окремо від тіла та його інстинктів. І. Кант показав, що «чистий розум» потрапляє в ілюзії, в трансцендентальні ілюзії, якщо намагається відірватися від емпірії, тобто, коли намагається вийти за межі чуттів та відчуттів, щоб стати «об'єктивним». «Причина тут така: в нашому розумі (розглядуваному суб'єктивно як людська пізнавальна спроможність) лежать засади й максими його вживання, які мають вигляд цілком об'єктивних засад, і через це трапляється так, що суб'єктивна

необхідність якогось певного пов'язання наших понять на користь розсудку приймається за об'єктивну необхідність визначення речей самих по собі. *Люзія*, котрої ніяк не уникнути, як не можемо ми уникнути того, щоб море посередині видавалося нам вищим, аніж при березі, бо ми бачимо його середину через вищі промені світла, або що більше, як навіть астроном не може завадити тому, щоб місяць видавався йому при сході більшим, хоча він і не йме віри цій омані» [4, с.214]. Проте І.Кант уводить посередника між розумом та відчуттями — це розсудок (здоровий глузд). Чому він це зробив? Хіба недостатньо розуму та відчуттів, щоб дослідити те, «що є», йдучи у глиб того, «що є»? Розсудок є здатністю судити на основі поєднання чуттів та його поняттєвих схем. Чуттєвий матеріал підводиться під поняттєві схеми й завдяки такому поєднанню виникає знання про світ, у якому перебуває людина, але це знання лише про світ для самої людини; людина не знає, яким є світ сам по собі, якою є річ сама по собі: «Таким чином, розсудок обмежує чуттєвість, не розширюючи цим своєї власної царини, а що він застерігає чуттєвість, аби вона не важила на речі самі по собі, а скеровувалася б лише на явища, то він обдумує «річ саму по собі», але тільки як трансцендентальний об'єкт, який є причиною явищ (не будучи, отже, явищем сам) і який не може бути осмислений ні як величина, ні як реальність, ні як субстанція» [4, с. 501]. Якби здоровий глузд не обмежував чуттєве сприйняття, то можна було б сподіватися на те, що чуття людини відчували б набагато більше і, таким чином, відкривали б можливість набуття досвіду переживання «речі самої по собі», досвіду пережиття трансцендентного, оскільки розум вже містить в собі ідею «речі у собі», тобто ідею Бога, ідею душі та ідею свободи. Але, на жаль, здоровий глузд нав'язує людині власну поняттєву сітку, яку накидає на реальність, і крізь яку людина сприймає світ.

Факт — це правда, яка завжди банальна і проста, тому її не хочуть визнавати, і проходять повз; тому її намагаються

не помічати, тобто намагаються не помічати фактів! Двоїста природа факту. По-перше, факт засвідчує те, «що є», а саме: війни, постійні конфлікти, егоїзм, нищення природи людиною, бідність, хвороби, аморальність, ненадійність і непевність людського життя тощо. По-друге, фактом є те, що реальність одна, що зовнішнє і внутрішнє утворюють одне ціле (я-світ і світ-я), а будь-яке «я» — це утворення, яке виникло на основі не усвідомлення того, що реальність одна, що зовнішнє і внутрішнє — це одне ціле. Будь-який поділ є ілюзією. Як тільки приходить усвідомлення того, що «я» — це ілюзія, тоді факт преображається і людина стає здатною сприймати сакральність світу і самої себе в їхній цілісності. Для ізольованого «я» факт є тою силою, яка робить його «реалістом», тобто воно тримається факту постійної боротьби за виживання, вважаючи, якщо воно припинить боротьбу, то загине. Але загибель «я» є благом, оскільки тоді не-егоцентрована людина, як було вже сказано вище, сприймає факт сакральності всього суцього в його єдності. Дж.Крішнамурті, як і Л.Вітгенштайн, є антикартезіанцем, оскільки виступає проти дуалізму розуму і тіла, свідомості і тіла, «я» і світу. Реальність одна, в якій розум і тіло, свідомість і тіло, переплетені, утворюють єдину цілісність. Дж.Крішнамурті обстоює думку про те, що медитація, яка спрямована на розділення свідомості і тіла, розуму і тіла, неправильна, а тому, шкідлива. Шкода такої медитації полягає в тому, що вона робить людину роздвоєною, тобто породжує дуальне сприйняття світу: свідомість, розум — це «я», а тіло, світ — це зовсім інше. У стані роздвоєності людина марнує енергію на конфлікти між «духовними» і «матеріальними» потребами. Для Л.Вітгенштайна реальність постає без суб'єкта, без «я»: «Немає суб'єкта, який би думав, уявляв. Якби я писав книгу «Світ, яким я його застав», то в ній треба було б розповісти про моє тіло і сказати, які його частини скоряються моїй волі, а які ні, і т.д.; це й є метод відокремлення суб'єкта, або, радше, спосіб показати, що в

глибшому розумінні ніякого суб'єкта немає» [Трактат: 5.631]. Л.Вітгенштайн порівнює відсутність суб'єкта з оком, яке бачить, але не бачить самого себе; око, таким чином, є вписане у побачене і є його *невід'ємною частиною*. Це означає, що класична філософія, яка протиставляє суб'єкт об'єкту, є штучною і не відповідає факту існування єдиної реальності, в якій неможливо провести межу між суб'єктом і об'єктом, в якій такі картезіанські поняття як «суб'єкт» («річ мисляча») та «об'єкт» («річ протяжна») взагалі неможливі. Отже, Л.Вітгенштайн говорить про певну цілісність людини і світу, в якій людина не є суб'єктом, «я», а світ не є об'єктом, предметом. Він є сукупністю фактів, полем фактів, яке оглядає «суб'єкт без суб'єкта» (око, котре не бачить себе).

Світ багатогранний. Людина, яке керується здоровим глуздом, не сприймає усього багатства світу. За допомогою глузду людина сприймає лише одну грань світу і до того ж під певним кутом зору: гострим або тупим. Але ця грань світу також розмаїта. Таким чином, світ людини, як аспект багатогранного світу, також багатовимірний у своїй нескінченності. Проте покладається межа цій мікро-макро багатовимірності. Їхня обмеженість покладається вибором людини. Обмеженість — це «вина того, хто вибирає, Бог не винен», каже віщун душі, яка вибирає собі наступне життя у «Державі» Платона [7, с.324]. Ця обмеженість описується станом речей у даному світі, тому світ є сукупністю фактів, сукупністю станів речей. Факти тримають світ у лещатах, тому в ньому все саме так, а не інакше. З іншого боку, в тому, що все саме так, нічого складного немає: все саме так і просто так. Тому Л. Вітгенштайн записує у Щоденнику (1. 08. 1916 р.): «Все, що відбувається є Богом. Бог — це те, як все відбувається». Те, що відбувається є фактом, і його треба побачити. Але, чи людина бачить факти, чи бачить Бога у фактах? Ні. Вона виносить Бога за межі фактичного світу! Тому Л. Вітгенштайн пише ще одну фразу у Щоденнику: «Дай Боже філософу побачити те, що перед очима усіх».

Таким чином, постнекласичне розуміння факту пов'язує його з проявом сакральності світу за межами класичної суб'єкт-об'єктної гносеології і наголошує на тому, що факт не підлягає інтерпретації, бо вона знищує його «первісну» значущість, яку може побачити не-егоцентрована людина. Факт стає визначальним, бо він є самою дійсністю, яка вимагає відповідної дії і знаходиться за межами будь-якої упередженості; розуміння фактів розумом робить його надзвичайно ясным, бо він не має жодного вибору [5, с.70-73, с.147]. Факт співпадає з дійсністю. Щоб побачити це співпадіння, людина повинна не мати уявлень, образів дійсності чи, іншими словами, репрезентацій дійсності. Безпосередність сприйняття факту не є пізнанням, як його прийнято розуміти в класичній гносеології. Безпосереднє знання факту не є знанням, яке виникає на основі експериментальної перевірки фактів, як це прийнято в емпіричних науках.

Бачення фактів пов'язане з зором, а не з розсудком/раціо (розсудок/раціо намагається тлумачити факт і, тим самим, нівелюється його безпосереднє сприйняття баченням, накидаючи на нього схеми тлумачення). У даній статті проводиться різниця між розсудком/раціо і розумом. Раціо, як поняття науки та філософії Нового Часу, не повністю відповідає грецькому Логосу. Наукове пізнання організовується згідно з тим, що може пізнати розсудок /раціо/здоровий глузд. Його пізнавальні можливості обмежені його ж пізнавальним апаратом, який забезпечує формування визначень (концептів) обмежених матеріальних об'єктів у просторі та часі. Раціо/розсудок/здоровий глузд — це інструмент аналізу, це «нижчий розум», який допомагає людині вижити та пристосуватися до навколишнього середовища. Раціо /розсудок/здоровий глузд напівсвідоме, бо не усвідомлює/не розуміє суті тих чи інших фактів; воно ковзає поверхнею фактів. Тому наука глибоко закорінена у пізнавальний апарат здорового глузду і керується ним. Раціо/ Розсудок/Здоровий глузд здатне підраховувати,

розраховувати, класифікувати, аналізувати, комбінувати, а також схематизувати та типізувати, але воно нездатне до синтезу, до цілісного бачення життя та дійсності, воно нездатне до осягнення суті, есенції того чи іншого факту, явища. Це може робити Розум (Логос). Важливо усвідомлювати цю різницю, інакше ми не зрозуміємо того, що хоче сказати Дж. Крішнамурті: «...щоб розуміти мову фактів, треба мати розум, і це розуміння розумом фактів робить його надзвичайно ясным, бо немає жодного вибору» [5, с.72], і ще: «Саме бачення факту... принесе безпеку. Це і є розум...» [5, с.147].

Сьогодні жорстко критикують розум, але ця критика не є критикою розуму; вона не влучає в ціль. Ця критика, в першу чергу, є критикою здорового глузду, розсудку або раціо. Тому сучасна людина і не здогадується, що таке розум. Скандал полягає в тому, що сучасна людина не є розумною, а є розсудливою, раціональною. Бути розумним і бути розсудливим, раціональним — це зовсім *інша* якість життя та взаємодія зі світом, людьми і самим собою.

Розумне бачення означає одночасно розуміння і вміння дивитися, під час якого являється диво фактів. Дивитися не так, як дивляться більшість людей, тобто не дивуючись. Дивовижність фактів змінює повсякдення. Крім цього, під баченням дивовижності фактів ми розуміємо вміння бути уважним до всього, з чим зустрічаємося кожного дня. «Здивування стає справжнім початком думки, коли воно спричинене не рідкісними властивостями особливих речей, насправді гіпостазованої лексики, а провалом звичного для нас зору» [2, с.278].

Розглянувши аналіз природи факту Дж. Крішнамурті та Л. Вітгенштайна, можна стверджувати, що він є продуктивним та евристичним, бо дозволяє поглянути ширше на сам факт та на його значення в науці; сучасна наука поступово прийде до висновку, що об'єкт та суб'єкт вписані в цілісність, яка об'єднує зовнішнє і внутрішнє, що сприяє встановленню гармонії між

людиною і природою. Розуміння природи факту, яке вбачає в ньому сакральний вимір, підтверджує справедливість вислову про те, що «все перебуває у єдності з усім», «все перебуває в одному» і це є очевидно для розумної людини. Постнекласичне розуміння факту уможливило синтез наукового та так званого позанаукового знання (міфологічного, містичного, окультного), а сама постнекласична наука повертається до принципів герметичної філософії (від: Гермес Трисмегіст).

Література

1. *Аллахвердов В. М.* Сознание как парадокс: начало общей психологии. Т. 1 (Ч. 1), Вып. 1.: Поддается ли сознание разгадке? Методологическое вступление /В.М.Аллахвердов. — СПб., СПбПО, 1999. — 108 с.

2. *Бибихин В.В.* Витгенштейн: смена аспекта /В.В.Бибихин. — М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2005. — 576 с.

3. *Вітгенштайн Л.* Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження /Людвіг Вітгенштайн. — Пер. з нім. Євген Попович. — К.: Основи, 1995. — 311 с.

4. *Кант І.* Критика чистого розуму/ Еммануїл Кант. — Пер. з нім. Ігоря Бурковського. — К.: Юніверс, 2000. — 504 с.

5. *Крішнамурті Дж.* Початки навчання / Джидду Крішнамурті. — 3 англ. пер. Ігор Карівець, Ірина Карівець. — Львів: Аверс, 2008. — 212 с.

6. *Мелков Ю. А.* Факт в постнекласической науке /Ю.А. Мелков. — К.: Издатель ПАРАПАН, 2004. — 224 с.

7. *Платон.* Держава/ Пер. з давньогрец. — К.: Основи, 2000. — 355 с.

8. *Krishnamurti's Notebook /Jiddu Krishnamurti.* — Krishnamurti London: Foundation Trust Ltd., 2003. — 380 p.

9. *Whitehead A.N.* /A.N.Whitehead. — The Interpretation of Science. Selected Essays. — The Bobbs-Merrill Co., Inc., 1961. — 274 p.

Игорь Каривец. Кришнамурти и Витгенштейн о факте. Постнеклассическое исследование.

В статье анализируются особенности нового прагматично-позитивистского приближения к пониманию природы факта Дж. Кришнамурти и Л. Витгенштейном. Автор доказывает, что такое приближение, по-сути, есть постнеклассическим, и может открыть внутри факта его сакральное измерение.

Ключевые слова: разум, рассудок, сакральное, событие, факт, феномен.

Ihor Karivets'. Krishnamurti and Wittgenstein on Fact. Postnonclassical Research.

In this article the particularities of new pragmatic-positivistic approach to understanding of fact by J. Krishnamurti and L. Wittgenstein is analyzed. The author proves that such approach which can discover within a fact its sacral dimension is postnonclassical.

Key words: common sense, event, fact, phenomenon, ratio, reason, sacral.

Надійшла до редакції 21.02.2010 р.